

Evidencijski broj / Article ID: 13305615
Vrsta novine / Frequency: Dnevna
Zemlja porijekla / Country of origin: Hrvatska
Rubrika / Section: Mediteran

Boris Pahor, 99-godišnji slovenski pisac i bivši logoraš, »čovjek-stoljeće«, gostovao je u Puli

DANAŠNJA SLOBODA PROTIVNA JE HUMANIZMU

Stranice 2 i 3

U Sloveniji je kaos, a ne revolucija

Nakon promocije, tik do mene, prišao vam je jedan mladi čovjek, stisnuo ruku i odlučno rekao »Gospodine Pahor, viva la revolucion«.

– Da, oni žele revoluciju. A što je napravio Sovjetski Savez koji je bio revolucija. Za Lenjina je partija naređivala bez Sovjeta. Došlo je do diktature, a ne do revolucije.

Je li danas moguća revolucija?

– Treba se usprotiviti, pobuniti, ali ne tako da se razbijaju i pale automobili. Ne smijemo prihvatiti ovakvo društvo, trebamo zaustavljati rad, ali ne razbijati kamenjem, kao što su počeli u Mariboru i Ljubljani. To nije nikakva revolucija, nego kaos. Revolucija mora biti mirna.

Pjevajući učio hrvatski

Sjećate li se nekih Istrana u Dachau ili iz drugih logora u kojima ste bili?

– Ne, ja sam bio s Istranima u Libiji godinu dana. Bili smo talijanski vojnici. S njima sam bio do rujna 1940. godine, kada sam poslan u Bengazi. Ja sam pjevajući učio hrvatski jezik od hrvatskih momaka, Istrana. A oni su se tukli s Englezima. Napisao sam im knjigu »Nomadi bez oaze«. Puno sam u toj knjizi napisao o Hrvatima, a nitko je ne želi prevesti na hrvatski. Neki su moji su prijatelji završili u Indiji, ne za kralja, ni za Tita, nego za Engleze.

Boris Pahor, 99-godišnji slovenski pisac i bivši logoraš, »čovjek-stoljeće«, gostovao je u Puli

DANAŠNJA SLOBODA PROTIVNA JE HUMANIZMU

Boris Pahor, 99-godišnji slovenski pisac, anti-nacist, disident i za fašizma i za komunizma, kritičan je i danas. Zrači vitalnošću i oštrinom misli i u 100. godini života. Nije u ni u kakvom srodstvu sa svježim izabranim slovenskim predsjednikom jednaka prezimena.

Za njegova gostovanja na pulskom Sajmu knjige gdje je predstavio svoju knjigu »Nekropola« objavljenu u »Fraktur«, Milan Rakovac je kazao da je Pahor paradigma, »čovjek-stoljeće«, buntovne prirode i anarhističke hrabrosti. Izdavač Sead Serdarević smatra Pahora jednim od najvećih svjetskih pisaca, uz bok Imri Kertezsu i Primu Leviju. Hrvatski prijevod »Nekropole« uslijedio je 45 godina nakon što je izvorno objavljena u Ljubljani (1967), a u toj hvaljenoj knjizi Pahor opisuje vlastita logoraška iskustva iz njemačkih koncentracijskih logora. U Puli je spomenuo i Jasenovac, logor koji danas – kako je rekao – ne spominje ni jedna, ni druga strana.

Trščanin, Slovenac, liberal

Boris Pahor nakon Drugog svjetskog rata dolazi u nemilost komunističkog jugoslavenskog režima nakon što 1975. u Trstu zajedno s Alojzom Rebulom objavljuje razgovor s glasovitim slovenskim disidentom Edvardom Kocbekom, pjesnikom, piscem, kršćanskim socijalistom i jednim od utemeljitelja Oslobođilačke fronte. Kocbek je u tom razgovoru šokirao slovensku javnost, progovorivši o 12.000 domobrana koji su ubijeni nakon rata bez sudskih postupaka. Zbog toga je Kocbek umirovljen i doživotno praćen, dok je Pahoru bio zabranjen ulazak u Jugoslaviju. Inače, Kocbek je ostao dosljedan čitav život: već 1938. u »Premišljanjima o Španjolskoj« kritizirao je Crkvu jer je podržala Franca.

Pahor je rođen 1913. u Trstu. Njegovi roditelji doselili su u Trst iz slovenskog Krasa. Evocirao je Pahor fašistički masovan čin prisilne promjene identiteta. Pet godina nakon dolaska na vlast fašista, 1927., jednim dekretom, jednim potezom pera, 50.000 Slovenaca i Hrvata postali su Talijani.

– To je bila duhovna, psihološka smrt. To je bilo etničko čišćenje, ističe Pahor. U talijanskoj vojsci maturirao je kao vojnik u Benghaziju, a nakon toga upisao studij književnosti u Padovi. Nakon kapitulacije Italije 1943. pridružuje se partizanima, da bi godinu kasnije završio u četiri njemačka logora.

– Bitna je nacionalna svijest, ali moramo je razlikovati od nacionalizma koji treba isključiti. Što je sloboda? Kad kažemo diktatura kapitala, pa to je danas cijeli svijet, to je društvo koje nema poštovanje prema ničemu. Danas imaš slobodu, ali ta sloboda je protiv humanizma. Danas je društvo loše, ne cijeni ništa. Danas liberalizam nije poštivanje čovjeka, nego »radi što hoćeš«, posebno ako imaš kapital. Moramo promijeniti društvo u korist općeg dobra. To se neće samo riješiti. Ne smije Europa biti samo trgovina i euro, već i briga za ugroženog čovjeka. To je velika tajna – rekao je Pahor – nakon čega smo oživjeli grozomornu, ne tako davnu prošlost prije sedam desetljeća.

Najgora je bila glad

Ljudi imaju predstavu logora kao mjesta gdje se non-stop mučilo, patilo i umiralo. Što je vama osobno bilo najgore iskustvo u logoru? Je li to kontinuirana prijetnja smrti, strah ili glad?

– Najgora je bila glad! To da nemaš šta staviti u usta. To je najgore; jer te to fizičko i mentalno muči od jutra do sutra. Prazan stomak. Dobivali smo u pet popodne malu porciju kruha i tek drugi dan popodne maneštru, a to je bila voda od žute repe. I od tog do narednog popodneva postoji samo želja da jedeš.

Uz to što ste gledali kako netko pati i umire.

– Gledaš prijatelja kako je suh, a i sam si kao i on. Nemaš ogleđala i na njemu vidiš kakav si i ti. Prvi logor, Natzweiler-Struthof, bio je nanizanih terasa, visok 800 metara. Prvu,

najnižu terasu činio je – krematorij. Mirisalo je po spaljenom tijelu, a noću se gore vidio plamen. A ako si išao raditi u kamenolom, dobio bi decilitar nekog preslatkog čaja i tek popodne tu žutu vodu, maneštru. Dobivali smo tako malo kruha. Smrt je za mene laka. Bila je to moralna nihilacija, potpuno ovisan o disciplini, o šefu koji te tuče ukoliko ne odgovoriš na prozivku, a prozivaju ti broj. Ti imaš broj. Nisi ništa. Ti si broj.

Sjećate li se svog broja?

– Ne sjećam se jer ih imam četiri, svaki put kad sam mijenjao logor dobio sam novi broj. Kući imam napisane te brojeve, napamet ih ne znam.

Dobra procjena Roma

Kad već spominjete glad i kruh, u »Nekropoli« opisujete slučaj kad u logoru gladan Rom krađe kruh umirućem belgijskom logorašu.

– To je bilo zlo. Ukoliko bi šef nekog logorskog bloka vidio, taj bi dobio najmanje 25 udaraca po leđima.

Kad kažemo diktatura kapitala, pa to je danas cijeli svijet, to je društvo koje nema poštovanje ni prema čemu. Danas je društvo loše, ne cijeni ništa, a današnji liberalizam nije poštivanje čovjeka, nego »radi što hoćeš«, posebno ako imaš kapital

No, taj vam je Rom znao čitati iz dlana.

– (Smijeh).

I točno vam je kazao da niste oženjeni i da ćete preživjeti logor.

– To je istina. Po meni, to je telepacija, prijenos misli, uz to što je Rom vjerojatno procjenjivao da ću preživjeti jer sam u logoru bio bolničar. Jer, ako nije bilo neke opake bolesti poput tifusa, postojala je nada da će bolničar preživjeti. Recimo, u Dachau je, nakon što su Englezi oslobodili logor, izbio tifus i umrlo je dosta ljudi. A bili su slobodni!

Naglasili ste i za izlaganja na pulskom Sajmu knjiga da ova knjiga nije o holokaustu, nego o anti-nacizmu.

– To je velika istina o kojoj se ne govori, već se samo govori o holokaustu.

Zašto se naglašava holokaust, a prešućuje ogromni broj logoraša anti-nacista koji nisu bili Židovi?

– Navodi se da je u logorima ubijeno šest milijuna Židova. To je ogromna smrt i to jest holokaust; to su ljudi koji nisu ništa učinili protiv Nijemaca, samo su bili Židovi. Ali o svim drugim žrtvama nema spomena ili se govori jako malo. Dachau, Buchenwald, Dora, Bergen Belsen, Natzweiler-Struthof; u tim logorima bilo je malo Židova, i to samo onih koji su, kao i mi, došli raditi.

Razgovarao sam svojedobno s mađarskim nobelovcem Imreom Kerteszom u kazalištu u Parizu. On je imao sreću da su ga iz Auschwitza poslali da radi zajedno s pedesetak Židova u našem logoru. Nijedan od nas anti-nacista nije doveden u logor da bi ga se ubilo

plinom. Najviše je bilo Rusa i Poljaka, nešto manje Čeha, ali i Slovenaca, Talijana, Francuza, Belgijaca, Nizozemaca, Norvežana...

Kao i Katalonaca i Baskijaca.

– Da, oni su bježali od Franca. Naglašavam to jer su se ti ljudi u svim navedenim njemačkim logorima (gdje se umiralo od gladi, bolesti, vješanja zbog sabotaže kao u logoru Dora Mittelbaum) borili protiv nacizma. Europa na te logore zaboravlja, iako ih ne negira.

Jedna sabotaža, 30 obješenih

Zašto ih Europa zaboravlja?

– Zato jer je sve o holokaustu, zato. A nije istina da je sve bio holokaust. Neki će Židovi reći: »Mi smo to uključili u holokaust«. A ja kažem: »Hvala lijepa da ste nas uključili u holokaust, jer ja nisam bio nečužan! Ja sam bio 'kriv' jer sam bio protiv nacizma. Vi ste bili nečužni, vi ste bili samo ljudi«.

Posvetili ste za promocije pažnju manje poznatom logoru Dora Mittelbau u kojem

ne bi slučajno na vlast došli komunisti. Sve je bilo dobro ako si se organizirao protiv komunisti. U tom smislu bila je i organizacija protiv Nijemaca, okončati rat čim prije. Sve je bilo »dobro« ako je dovelo do pobjede, pa i bacanje atomskih bombi na Hirošimu i Nagasaki. A nisu bili dobri ni Hirošima, ni Nagasaki.

To je Bog pomagaj

Knjiga »Nekropola« vam je prvotno, uz male odjeke, objavljena u Sloveniji 1967. No, tada nitko u Sloveniji nije rekao da je to važna knjiga. Puno, puno kasnije objavljena je u Italiji, da bi tek prije desetak godina dobila dužnu pažnju u Sloveniji.

– Moj je tekst poslan svim talijanskim izdavačima i nitko ga nije htio objaviti. Nitko ga pošteno nije niti pročitao.

Kako tumačite da ste od »marginalca« tek prije nekoliko godina dobili pozornost u Sloveniji, gdje vas primaju u Akademiju znanosti i umjetnosti.

– Prvo su Francuzi dobili moj, na pisačom stroju ispisani, tekst na talijanskom jeziku. Pročitao ga je jedan francuski Talijan koji je rekao da je to dobra knjiga. Knjiga izlazi 1990. u Francuskoj, no tada nitko u Francuskoj ne govori da je to velika knjiga. U Sloveniji se objavljuje ponovno 1995. godine. Tek tada jedan francuski kritičar izjavljuje da »Nekropola« zaslužuje Nobelovu nagradu, da bi 2000. godine u Francuskoj stekla status velike knjige. Potom se tiska u New Yorku; Nijemci je objavljuju 2001. godine, u Berlinu, a taj berlinski izdavač inače živi u Trstu. On je telefonirao dnevniku »Il Piccolo« i kazao im da je tiskao Pahora u Berlinu, rekavši im: »A vi ga ni ne poznajete u Italiji«. I tako su 2008. Talijani objavili knjigu.

Uz veliku reklamu na talijanskoj nacionalnoj televiziji, nakon čega su tek Slovenci brže bolje počeli Vama davati silnu pažnju.

– I uza sve te inozemne pohvale, u Sloveniji nije bilo nekih posebnih ocjena... To je Bog pomagaj.

Kapital nema centra

Iako ste se cijeli život borili za nacionalnu svijest kao Slovenac u Trstu, i to ne u ideološkom već patriotskom smislu, Slovenija, odnosno njen režim prema Vama se odnosio kao maćeha.

– Ja sam bio protiv komunističkog režima, i protiv svake diktature.

Za vas je Jugoslavija bila diktatura?

– Ne za mene; bila je diktatura! Ali malo drugačija od sovjetske. U počecima je bila kao sovjetska, a vremenom se promijenila, no čovjek nije smio direktno kritizirati režim.

To je na svojoj koži osjetio Edvard Kocbek.

– On je bio za oslobodilački rat, također i za suradnju s komunistima, ali nije bio za komunističku diktaturu. On je mislio da će se ostvariti neka vrsta demokracije u kojoj će komunisti na kulturnom području dozvoljavati pisanje koje nije po njihovoj volji. On je živio odvojeno, sam u svom domu, kao da nije bio živ. Politički je bio prognan. No, Jugoslavija je imala ugled, jer je Tito nakon 1948., kada ga Staljin udaljuje iz Internacionale, imao zapravo američku potporu.

Spomenuli ste da danas postoje post-logori. Na što ste mislili?

– Kapital je taj koji danas ima moć. Danas je liberalizam da svatko može reći štogod hoće, ali nije liberalizam u smislu Francuske revolucije, da se čovjek razvija u slobodnom društvu, bez kralja. Danas je sve ovisno o bankama. Živimo u slobodi, ali zbog banaka i njihovog kapitala imamo ljude bez posla. Slobodni smo i siromašni. Trebali bi imati socijalno društvo kao, recimo, pravedna Norveška. Dakle, da se promjene i država i sindikati i ljevica, i da bude jedna logična raspodjela kapitala. No, veliko je pitanje kako će se to razviti.

Rekli ste da kapital nema centra.

– Kapital nema centra i zato je teže boriti se protiv njega! Donekle su jedan centar Sjedinjene Američke Države.

Zoran ANGELESKI